

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Filosofie Ladislava Klímy v jeho umělecké tvorbě

Philosophy of Ladislav Klíma in his artwork

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Anna Hogenová

Autor:

Matěj Michálek

Praha 2018

Poděkování:

Tímto děkuji vedoucímu své práce, prof. PhDr. Anně Hogenové za rady a konzultaci mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Filosofie Ladislava Klímy v jeho umělecké tvorbě“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7.

Matěj Michálek

Anotace:

Tato práce má za úkol dokázat přítomnost filosofických myšlenek Ladislava Klímy v jeho beletrii, konkrétně se jedná o román Utrpení knížete Sternenhocha a povídku Slavná Nemesis. Úvodem bude představena osobnost autora a stručně načrtnut průběh jeho života. Dále bude věnován prostor explikaci povahy Klímovy filosofie. V poslední kapitola poté bude učiněna analýza výše zmíněných děl a zjištěna případná přítomnost či nepřítomnost jistých filosofických názorů a myšlenek.

Klíčová slova:

Vědomí, filosofie, egosolismus, egodeismus, svět, já, nesmrtelnost, duch.

Annotation:

This thesis is meant to prove the presence of philosophical thoughts of Ladislav Klíma in his artwork, specifically in the novel Utrpení knížete Sternenhocha and short story Slavná Nemesis. In the beginning the personality of the author will be presented and the course of his life will be briefly depicted. Hereafter there will be an explication of Klíma's philosophy. In the last chapter there will be an analysis of two works mentioned above and presence or absence of specific philosophical thoughts.

Keywords:

Consciousness, philosophy, egosolism, egodeism, world, me, immortality of soul.

Obsah

Obsah.....	5
-------------------	----------

Úvod.....	6
1. Kapitola první: (Pro)žitá filosofie.....	7
2. Kapitola druhá: Filosofické myšlenky Ladislava Klímy.....	15
3. Kapitola třetí: Utrpení knížete Sternenhocha a Slavná Nemesis.....	25
3.1. Slavná Nemesis.....	28
3.2. Utrpení knížete Sternenhocha.....	33
Závěr.....	38
Seznam použité literatury.....	39

Úvod

Když jsem dlouze uvažoval o budoucím tématu své práce, po nesčetných zklamáních a rozčarováních nad nedokonalostí rozličných, mnou vymyšlených témat, jsem pochopil, že je třeba postupovat od základů. Nejprve bylo třeba určit jazyk budoucího zvoleného autora. Jelikož, jak známo, není nad originál, zvolil jsem bez váhání český jazyk, jakožto jazyk, který ovládám ze všech nejlépe. Poté jsem si položil otázku: Který český filosof se vyznamenal právě největší originalitou svých myšlenek? Po krátké úvaze jsem očima přelétl svou knihovnu a do oka mi padla drobná kniha na jejímž hřbetě stálo: Ladislav Klíma -Vteřiny věčnosti. Vzpomněl jsem si, kterak jsem ji před pár lety pročetl a poté co jsem ji vzal po těch letech do ruky a přečetl pár řádek, měl jsem jasno. Tím vizionářem, kterého jsem hledal, není nikdo jiný než Ladislav Klíma.

Tento „enfant terrible“ české filosofie, velmi kontroverzní a radikální myslitel, avšak zároveň nesmírně citlivý a jemný člověk v osobním styku s lidmi a přáteli, jehož myšlenky jsou dle mého názoru neprávem přehlíženy (jak tomu bylo i za jeho života), by zasloužil nejen krátké pojednání, ale rozsáhlou biografii. V mé práci se pokusím nastínit obsah a funkci jeho díla, až překvapivou provázanost autorova života s jeho myšlenkami, které zapsal i nezapsal, popřípadě zapsal a poté spálil. Mým hlavním cílem je představit hlavní Klímovy filosofické myšlenky a ukázat, jak se projevovaly v jeho umělecké tvorbě, předně pak v povídkách a románu.

Práce je rozdělena na tři části. Po odděleném stručném úvodu následuje kapitola věnovaná osobnosti a životu Ladislava Klímy a provázanosti jeho filosofie s jeho prožíváním. Jak známo, Klíma napsal svůj „*Vlastní životopis*“, který je ideálním pramenem pro tuto kapitolu mé práce. Pro srovnání čerpám také ze vzpomínek Josefa Zumra a dalších Klímových přátel (ač nebylo jich mnoho).

V druhé kapitole poté pojednám o samotné Klímově filosofii, budu se snažit najít klíčové myšlenky a vysvětlit stěžejní pojmy. Dále pak se krátce budu věnovat myslitelům, kteří Klímovi předcházeli a z jejichž děl nepochybně čerpal inspiraci, což byli hlavně Berkeley, Schopenhauer a Nietzsche. Je nasnadě, že se Klíma neomezoval jen na tyto tři filosofy, avšak jejich dopad na jeho dílo je značný a evidentní. Dále pak se u Klímova díla nabízí jistá paralela se Sókratem. V této kapitole budu primárně čerpat z Klímova největšího díla filosofického: Svět jako vědomí a nic, jež vydal jako šestadvacetiletý, jako svou první publikaci a původně na vlastní náklad.

Třetí a zároveň poslední kapitola se zaměří na Klímovu beletrii. Klímova básnická lehkost a nadsázka, se kterou píše své povídky a romány, je nenapodobitelná a vskutku jedinečná. Zároveň se v jeho příbězích dostáváme do nekonečné hry světla a stínu, reality a snu, avšak zároveň očistného humoru a ironie, která odlehčuje vážnost života. Velká, nekonečná hra, kterou autor rozehrává, má specifickou atmosféru a čtenář je často nucen jak zapřemýšlet, tak vycítit, co se skrývá za tím jakým textem. Zaměřil jsem se na Klímovy povídky a kratší prózy (Slavná Nemesis, Jak bude po smrti, Podivná příhoda...) a dále na Klímův nejznámější román Utrpení knížete Sternenhocha, jež nabízejí množství filosofického materiálu. Budu se mimo jiné snažit dokázat, jak umně se u Klímy protíná filosofické spisování s uměním románu.

1.Kapitola první

(Pro)žitá filosofie

Nejprve je třeba se blíže seznámit s Klímovou osobou jako takovou, tzn. uskutečnit pokus o deskripci jeho složité osobnosti a načrtnout průběh jeho, bohužel nepříliš dlouhého, života. U jiných evropských myslitelů zpravidla není průběh života tak úzce svázán s jejich zapsanou filosofií, jak tomu jest právě u Klímy. Právě z toho důvodu jsem se rozhodl věnovat první kapitole právě výkladu a rozboru Klímova života, jelikož poté je možno plynule navázat s představením jeho filosofických myšlenek, které vyvěrají z kombinace jeho životní zkušenosti a ojedinelého vědomí.

Ladislav Klíma se narodil 22.srpna 1878 v Domažlicích, jako syn úředníka v advokátní kanceláři. Jak píše sám Klíma ve svém vlastním životopise, jejich rodina zažívala „mírný blahobyť“.

Jeho otec byl hrdým Čechem a jeho politické názory byly zřejmě velmi radikální, jak vzpomíná E. Chalupný:

„Tím začal můj styk s Klímou. Záhy jsem jej v Záběhlicích vyhledal osobně a při tom seznámil jsem se i s jeho otcem. Tento se okamžitě projevil jako radikální nacional protiněmecký i protirakouský, což vysvětlovalo útoky proti Němcům v knize Klímově, (pozn. : Řeč je o knize Svět jako vědomí a nic) a také jeho „velezrádnou“ úlohu, jež mu pomohla k vyloučení z gymnasia. Byl prostě otcem vychován v radikalismu politickém, a radikalismus pak přenesl i do filosofie. Později jsem zvěděl, že otec jeho pomáhal Masarykovi k poslaneckému mandátu v Domažlicích roku 1891 a má z oné doby uschovány Masarykovy dopisy.“¹

Klíma měl čtyři sourozence – dva bratry a dvě sestry –, avšak všichni zemřeli v dětských letech, což s určitostí mladého Klímu zasáhlo. Avšak, jak píše, zřejmě k nim neměl takový vztah jaký bychom očekávali od sourozenců: „*Protivili se mně všichni až k hnusu – ne proto, že by byli hnusní – proto, že stáli mně příliš blízko.*“² Těžko posoudit, kde pramenil Klímův veskrze negativní vztah k lidem a to bez výjimky, tedy i k těm nejbližším – rodiče nevyjímaje. Zřejmě nelze příčiny hledat v prostředí Klímova dospívání, nýbrž ve „*vrozeném opovržení*“. Z Klímova vlastního popisu jeho dětství je cítit jakási bezmoc, nemožnost nic udělat se svou povahou a vrozenou jinakostí a svéhlavostí, kterou byl obdařen a již se odlišoval, nejen od všech ostatních lidí, ale i od své rodiny. Za vše mluví sám autor ve vzpomínkách:

1 Karel Bodlák: Ladislav Klíma: básník – filosof, str. 86

2 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 269

„Analysuji-li své vzpomínky, - již v prvních létech tohoto životku pociťoval jsem sebe a lidstvo jako dvě spolu válčící moci... (...) Již tenkrát byla mou základní, všude, ranně mlhavě probleskující a přitom mohutnou vlastností Vůle, stále sebe objímající a vše absolutně komandující.“³

Tedy již v dětských letech je Klíma puzen neznámou silou, kterou později označí jako vše komandující Vůli. A dodává: *„Těžko žít s ní dospělému, těžší dítěti...“⁴* Proto se také setkává s neporozuměním okolí, když krade kvůli kradení, zapaluje stohy a tropí nejrůznější vylomeniny a taškařice napříč rodným krajem. Naopak vysoce příznačná je Klímova láska ke zvířatům a snaha o péči o ně, která se projevuje již v dětství a přetrvává i v dospělosti, když Klíma píše o zvířatech a zvláště o špatném lidském chování k nim.

Avšak: *„Nejmocnější pocity v dětství dala mně hudba.“⁵*, píše Klíma dále a popisuje jak se ve čtrnácti letech vypravil na dvouhodinovou pouť závějemí do vesnice, jelikož věděl, že tam bude pohřeb s hudbou.

Abychom však postoupili v Klímově životě dále, vraťme se k výše citované vzpomínce E. Chalupného. Ten zmiňuje Klímovu *„velezrádnou úlohu, která mu pomohla k vyloučení z gymnasia.“* Klímův odpor ke školní instituci byl patrný již od základní školy, nazývá ji státním idiotstvím, které mu uloupilo až 30 procent duševní síly, avšak přesto absolvoval třídy základní školy povětšinou s dobrých prospěchem a jedničkou z mravů.

Problémy nastaly až na gymnáziu, kde, ve svém patnáctém roce, prochází „procitnutím“, když již nebylo možno „vůli“ zastavit a mladý Klíma prožívá neustávající myšlenkové křeče: *„svíjel jsem se v křečovitém myšlení o desetitisícinách milimetru – nutný následek základního „instinktu“ : jsem všemocný...“⁶*

Když mu následně v průběhu osmi měsíců umírá matka, babička, teta a poslední žijící sestra, zažívá Klíma „křizi“ a začíná tropit ve svém okolí výtržnosti, hanobí kříže, inklinuje k anarchismu, dělá skandály v kostele atp. Vše vrcholí, když na zadané téma: *Povaha Ferdinanda I.*, napíše svou výše zmiňovanou velezrádnou úlohu, kterou ukončí slovy: *„Ferdinand, panovník cizí, národu českému odlehlý, studený, zůstane u Čecha vlastence vždy nenáviděným, již proto, že prvním členem nynější panující dynastie na trůně českém.“⁷* Z těchto důvodů je vyhozen ze všech učilišť Rakouska-Uherska, k jeho nebyvalé radosti.

3 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 269

4 Tamtéž

5 Tamtéž, str. 270

6 Tamtéž

7 Karel Bodlák: Ladislav Klíma: básník – filosof, str. 116

Po naléhání z otcovy strany pak přechází do Záhřebského gymnázium, kde však vydrží pouze jeden semestr. Poté se spěšně navrácí zpět do Čech s jasným úmyslem - „že do žádné školy už nevkočím a žádnému povolání se nebudu věnovat.“⁸

Když se Klíma s otcem přestěhuje do Modřan, dovršuje právě osmnáctý rok a nastává u něj, dle mého soudu, období „bloudění“ - hledání sebe sama ve světě; tedy především v sobě samém. „Moje hlavní činnost po léta, kdy se jiní hmoždí zkouškami a zahajováním kariéry, byly věčné procházky ve hvozdech, hledání nymf a halucinačních zámek, válení se nahým tělem na mechu a ve sněhu a strašné boje s Bohem, který si usmyslil žít bdě jako člověk.“⁹

Toto období vyvrcholilo (či vrcholilo po několika let), když se Klíma po procestování Evropy – střídavě bydlel po krátký čas v Tyrolích, ve Švýcarsku, v Plzni atd. - přestěhuje zpět do Prahy, konkrétně na Smíchov a kde vzniká rukopis jeho prvního a zároveň největšího díla filosofického, *Svět jako vědomí a nic*.

Tento spis autor vydal vlastním nákladem a původně bez uvedení svého jména na výtisku. Zpočátku tedy proběhlo vydání jednoho z nejodvážnějších a nejoriginálnějších českých filosofických děl v podstatě bez povšimnutí. Dílem osudu však na tento spis narazil básník Otokar Březina, v té době již věhlasného jména a jeho prostřednictvím také Emanuel Chalupný, budoucí ojedinělý recenzent díla. To, jak Klíma sám říká, mělo pro něj neskonale příznivé následky do budoucna, jelikož se o něm pomalu začínala dozvídat širší akademická obec a později potažmo i širší veřejnost.

Ze Smíchova se stěhuje na Zbraslav a poté na Vinohrady, avšak jeho zásoby peněz se tenčí (pozn. po smrti matky mu otec vyplatil jistou částku jako dědictví) a tak je donucen přestěhovat se zpět za otcem do Modřan. Vůbec problém existenční nouze, tedy nedostatku peněz, provází Klímu po zbytek života a pravidelně se navrácí a dává mu kruté lekce. Avšak mnohdy je autor donucen právě existenční nouzí k tomu, aby psal (potažmo publikoval), což kvitujeme jako čtenáři s povděkem. Otázkou je, nakolik to bylo příjemné autorovi samotnému a zda psaní pod tímto „bičem“ je stejně plodné, jako psaní jen ze svého osobního rozmaru. Jelikož si však většina Klímových textů uchovává kvalitu a vysokou myšlenkovou a jazykovou úroveň, musíme konstatovat, že to zřejmě, co se textů týče, nebylo na škodu.

V Modřanech píše Klíma beletrie - „den co den až tři tiskové archy“¹⁰ - s velkým zaujetím a radostí. Sám pak nazývá toto období nejpříjemnější dobou svého života.

8 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 271

9 Tamtéž

10 Tamtéž, str. 273

Avšak ta netrvá příliš dlouho. Roku 1909 umírá Klímovi otec, zanechav po sobě několik nemovitostí zatížených dluhy, ze kterých, po jejich prodeji, zůstane Klímovi asi 3500 zlatých. S tímto však souvisí i fakt, zřejmě daleko důležitější, který popisuje ve svém životopise: „*Ale právě tohoto roku a následujícího dostoupil jsem vrcholu svého dosavadního života: našel a parciálně přisvojil si Deoesenci.*“¹¹

O významu jak právě pojmu Deoesence či výše uvedené absolutně komandující Vůle a mnoha dalších, bude referováno v kapitole druhé, která se týká samotné Klímovy filosofie. Faktem je, že v období po otcově smrti prochází Klíma krizí:

*„Dvě léta neslýchaného znásilňování myslících procedur – mnohé hodiny ležel jsem například zkřehlý na sněhu v křečích. - Cíl tak zdánlivě blízký, jen po něm sáhnout – stál za risiko každé katastrofy. Nedosažen; zato sestoupil jsem tenkrát, hlavně fyzicky, nejhloub v dosavadním životě. Zachránil mne alkohol, rum a nerozředený líc; až dodneška zůstal jsem zachráncům věren.“*¹²

Klímův specifický vztah k alkoholu se prakticky velmi často projevoval jednoduše tak, že po delší dobu silně a nezřízeně pil. Na své „zachránce“ nedal dopustit. Bohužel, časté pití pravděpodobně omezovalo či ovlivňovalo jeho schopnost psát. Avšak bylo, dle mého názoru, součástí snahy dosáhnout Deoesence. Proč nebo jakým způsobem, můžeme se jen dohadovat, poněvadž Klímův specifický životní styl je opředěn mnohým tajemstvím. Avšak o tom podrobněji níže.

Rád bych se teď věnoval otázce přijetí Klímova díla a vůbec pronikání jeho osoby jako filosofa a básníka do povědomí širších literárních kruhů. Když byla roku 1904 vydána kniha *Svět jako vědomí a nic*, kterou Klíma napsal jako šestadvacetiletý, téměř půl roku ji nebyla přikládána pražádná pozornost.

*„Roku 1904 Otokar Březina hovořil se mnou o nedostacích české filosofie. Řekl, že nejsmělejším dílem toho druhu je spis „Svět jako vědomí a nic“, který právě měl na stole. Přečetl mi z něho aforism o stupních uměleckého tvoření a prohlásil jej za skvělý. Autor nebyl na knize uveden, pouze tiskárna: J. Stivín v Praze.“*¹³ V podstatě šťastnou náhodou se tenkrát dostal, budoucí po dlouhou dobu jediný recenzent díla, Emanuel Chalupný k veledílu, které málem zůstalo zcela zapomenuto.

O jeho obsahu a celkové povaze bude pojednáno ve druhé kapitole. Tehdejší „oficiální“ kruhy filosofické v Čechách, jmenovitě prof. František Krejčí, nepřijali knihu s přílišným nadšením, ba právě naopak. V časopise *Česká mysl*, kde byl Krejčí redaktorem, nakonec vyšla jen zkrácená verze Chalupného obsáhlé recenze *Světa jako vědomí a nic*.

11 Tamtéž

12 Tamtéž

13 Karel Bodlák: Ladislav Klíma: básník-filosof, str. 79

Pokusy o propagaci Klímovy práce pak vedly k tomu, jak píše Chalupný, že se kolem filosofa počali sdružovat „ctitelé“, přátelé Chalupného či Březiny a jejichž okruh se rozšiřoval s nebývalou rychlostí.

Klímovi obdivovatelé stávali se pak také jeho přáteli a později ve svém životě nejednomu z nich vděčil za mnohou pomoc. Veskrze jen díky přátelům Klíma není na mizině, dokonce občasně pracuje a po válce mu jeho přítel Josef Kodíček nabídne pravidelný sloupek v časopise *Tribuna*.

„Přiměti Klímu k pravidelné práci literární nebylo arci možné. Psal jedině dle své libosti. Ale jeho nouze a vyhlídka na honorář přece ho ke psaní doháněla. Tak nastalo druhé období jeho literární činnosti, Kodíček získal pro vydání druhé knihy Klímovy, nazvané „Traktáty a diktáty“ (1922), firmu nakladatelství Štorcha a Mariena. (...) Příspěvky v „Tribuně“ a „Traktáty“ získaly Klímovi nové ctitele, a mezi nimi dokonce byl profesor filosofie Karel Vorovka. Ten ovšem se stal profesorem proti vůli Krejčího...je patrné, že oficiální kruhy zůstávaly vůči Klímovi v odporu.“¹⁴

Klímovi přibývalo přátel i vydaných publikací, avšak jeho život byl stále v režii silného pití a posouvání hranic existence až do nejzazších krajností. Roku 1921 začíná pracovat společně s dr. A. Dvořákem na dramatu *Matěj Poctivý*, které bylo uvedeno v Národním divadle následujícího roku 1922, avšak setkalo se znovu s nepochopením.

„Křiklavě se to projevilo v osudu hry „Matěj Poctivý“ (...) Tato satira na demagogii a korupci vzbudila takovou nelibost určitých kruhů, že prý herci hrozili proti ní sabotáží a že Národní divadlo musilo být donuceno soudním sporem, který jsem na přání autorů vedl, aby dle smlouvy provedlo hru v Národním divadle. Ovšem, ukázalo se, že na divadelní mašinerii všechny soudy a právo nestačí. Nepřátelé hry dovedli už věci zařídit tak, aby vzápětí z jeviště zmizela.“¹⁵

Tak vzpomíná E. Chalupný. Zde se dostáváme k další důležité složce Klímovy tvorby, již je společenská kritika. Po vzoru Nietzscheho se Klíma velmi často pouští do kritiky společnosti (jak té v prostředí Čech, tak všeobecně), ať už ve svých dvou dramatech - zmíněný *Matěj Poctivý* a *Lidská tragikomedie* - tak v rozličných krátkých aforismech či článcích, z nichž některé vyšly souborně v knize *Vteřiny věčnosti*, kterou, již po Klímově smrti, uspořádal Josef Zumr.

14 Tamtéž, str. 81

15 Tamtéž, str. 83

Roku 1927 již Klíma přispívá do několika tehdejších časopisů (Pramen, Tribuna, České slovo atd.), bohužel však jeho specifická, avšak neukázněná životospráva způsobila roku 1928 jeho předčasný skon. V červnu roku 1927 mu je zjištěna těžká tuberkulóza a několik měsíců na to Klíma v Praze umírá.

Tak předčasně odešel jeden z největších filosofů českých, „*pro něhož peníze byly jen ekvivalentem několika ruských rybiček a maximálního množství alkoholu a který za okamžik filosofické extáze byl ochoten obětovat všechny pozemské statky.*“¹⁶

Na poslední měsíce a dny Klímova života poutavě vzpomíná K.L. v krátkém textu s názvem Poslední kapitola, jehož závěr si dovolím zde citovat:

„Tak odešel velký myslitel, drahý Ladislav Klíma. Kladu k Tvé památce skromnou kytičku vzpomínek. Nezvadla, je stále svěží, ale dotknout se jí bolí. Je příliš křehká, než aby ji bylo možno vystavit duchu neporozumění. Zdá se mi, že by ji zneuctil. Proto leccos zůstalo nevyověděno, kde pero odepřelo psát. Pravda je jen jedna: Nebylo jemnějšího člověka nad Tebe a v životě skromnějšího.

Napsal jsi mně kdysi:

*„- a v kouteček nejnižší
sestoupil Pán nejvyšší.“*

Snad teprve daleká budoucnost dá plně zazářit tvé velikosti.“¹⁷

16 Tamtéž, str. 74

17 Tamtéž, str. 115

Bibliografie:¹⁸

- *Svět jako vědomí a nic*, 1904, ²1928, reprint 1990, 1991;
- *Traktáty a diktáty*, 1922, ²1948, ³1995;
- *Matěj Poctivý* (s A. Dvořákem), 1922;
- *Vteřina a věčnost*, 1927, ²1946;
- *Utrpení knížete Sternenhocha*, 1928, ²1990, ³1990;
- *Soud Boží. Novela z dob renaissance*, 1928, 1991;
- *Slavná Nemesis a jiné příběhy*, 1932, reprint 1991;
- *Arkanum. Cogitata, sentence*, 1934, reprint 1990;
- *Vlastní životopis filosofa L. K.*, 1937, reprint 1992;
- *Filosofické listy L. K.*, 1939, ²1993;
- *List o illusionismu a Ivanu Karamazovu*, 1940;
- *Duchovní přátelství. Vzájemná korespondence L. K. s E. Chalupným a O. Březinou*, 1940, reprint 1990;
- *Juvenilie*, 1941;
- *Boj o Vše. Deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*, 1942, ²1995;
- *Čtyři listy filosofa L. Klímy psané ing. dr. Antonínu Křížovi*, 1948;
- *Mezi skutečností a snem*, 1953, reprint 1990;
- *Vteřiny věčnosti. Prózy, listy, eseje, sentence. Výbor z díla*, 1967, ²1989, ³1990;
- *Český román. Torzo*, Orientace 1967, ²1993;
- *Lidská tragikomedie*, Plamen 1968, ²1991, ³1992;
- *Cholupický den*, 1976;
- *Melia. Paternoster I*, Vídeň 1983, ²Praha 1991;
- *Aforismy a sentence. Paternoster II*, Vídeň 1984;
- *Jsem Absolutní Vůle. Texty z pozůstalosti*, 1987, ²1991;
- *Dios*, 1991;
- *Victoria Aeterna. Výbor z próz, esejů a dramát*, 1992;
- *Měj odvahu k sobě. Výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913–1925*, 1993;
- *O Solovjevově etice*, 1993;
- *Velký román. Sebrané spisy IV*, 1996; - *Výbor z díla*, 1997.

18 <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/klima.html>

2.Kapitola druhá

Filosofické myšlenky Ladislava Klímy

„Proč tedy píšeš?“ ptá se sám sebe Ladislav Klíma v krátkém pojednání nazvaném *Egosolismus*, *Egodeismus* a ihned si – či čtenáři - odpovídá:

„Snad proto, aby mně nebylo rozuměno..; nerozumění stejně je cenné, jako rozumění, cennější často: bývá vítězstvím charakteru, vůle nad mimikricky přizpůsobivou, poddajnou služebnou, cizími obleky se fintící, šmejdivou, žravou, svůdně kluzkou succubou inteligenci...“.¹⁹

Proč, či pro co, píše – a přemýšlí vůbec - člověk, potažmo filosof? Pro solipsistu – pro toho obzvlášť – avšak stejně tak pro obyčejného člověka, může ten proces představovat určitou formu zdokonalování (nejen) sebe sama, potažmo světa jako celku; což nás navrácí zpět k já, k nám, jako ke světu, který se v já vyprazdňuje a zároveň se jím v každém okamžiku neustále stává. Svět v objetí Urobora neustává ve věčném pohybu, ni na okamžik a zároveň: *"Draco interfecit se ipsum, maritat se ipsum, impregnat se ipsum"*²⁰ Vše je vrtkavé a pramálo jistého, co je však nasnadě je, že vše jednoho dne zanikne a znovu se navrátí věčným koloběhem života, jelikož svět není určen nekonečným pohybem kupředu, nýbrž pohybem kruhovým a jeho časové období je konečné a předstanovené, a tak vzniká, již tolikráte zmiňovaný, věčný návrat téhož, jenž byl tak brilantně vyložen prof. F. Nietzschem.

Vraťme se však k prvotní otázce: Pro Nietzscheho jest věčný návrat téhož opakem pesimismu, ač by se tak nemuselo na první pohled zdát. Pokud si člověk na své cestě životem klade výzvy a překonává rozličné překážky, má možnost se zdokonalit a posunout sebe, potažmo svůj svět, tedy svět (protože, řečenou s Klímou, pojem „můj svět“ je pleonasmus), blíže k nebesům; sídlu bohů.

Některé národy a rozličná náboženství však věří, že ti, nazývaní bohové či proroci a rozličně jinak, jsou z tohoto nesmiřitelného světového koloběhu vyvázáni, slastně přebývajíce v jakémsi vlastním bezčasí; v jakémsi „osobním nekonečnu“. Nietzscheho Zarathustra, na druhé straně, vyzývá k činu tady a teď, v tomto okamžiku a na tomto světě, právě z důvodu sebe-překonávání a sebe-zdokonalení, které má – a nutně musí – vyústit v zrod a následné bytí „nadčlověka“ :

„Všechny bytosti dosud vytvořily něco nad sebe samy: a vy chcete býti odlivem tohoto velkého přílivu a raději snad se vrátit k zvířeti, než abyste překonali člověka?“

19 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 274

20 <http://www.symboly.mysteria.cz/Symboly/Uroboros.htm>

*Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně má i člověk býti nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem. Urazili jste cestu od červa k člověku, a leccos ve vás je posud červ. Kdysi jste byli opice, a i nyní je člověk opice — více než kterákoli opice.*²¹

Život Ladislava Klímy je poznamenán právě touto, leckdy až úpornou a neovladatelnou snahou o „překonání člověka“, o dosažení deoesence – čili nalezení boha v sobě samém – jelikož právě tam je jeho místo, nikoliv na nebesích: „*Předsevzetí: absolutním ovládnutím intelektu docílit plně nejvyššího.*“²² Klímův vztah k psaní a psanému projevu vůbec, se za jeho života rozličně proměňoval, avšak zpočátku byl veskrze vlažný, o čemž výstižně píše sám autor:

„V Tyrolsku dobyl jsem na celé čáře předběžných nutných vítězství, - též proto, že jsem si tam navykl kouřit. Nebyť toho, nežil bych dnes. Rozhodl jsem se tam hlavní výsledky mého dosavadního myšlení co nejstručněji publikovat – z důvodů hlavně peněžních, proti své zásadě, známé u předsokratovských filosofů, dnes paradoxní: žít jen svému sebezdokonalování a za okolností, ve stáří, sdělit lidstvu jedním jediným spisem výsledek svého života. Přestěhoval jsem se na Smíchov a tam napsal Svět jako vědomí a nic – v dvacátém šestém roce.“²³

Rozumí se ve dvacátém šestém roce Klímova života, na počátku 20. století, roku 1904. Kniha Svět jako vědomí a nic je vydána bez uvedení jména autora a na vlastní náklad. Bezmála půl roku pak existuje zcela bez povšimnutí, Klíma se o její osud nezajímá. Je zcela pohlcen, tak jako po většinu života, takřka Don Quijotskými boji s Bohem, se sebou, s vlastním vědomím a vědomím Naprostosti. Dobyť „nutných“ vítězství analogicky vede k dalším pádům a opakovaným vzestupům, na cestě k úplnosti, božskosti. To jsou zřejmě důvody vzniku tohoto inspirativního spisu, který byl napsán „*proti zásadě*“ a který budiž ústředním pramenem pro tuto kapitolu mé práce.

Přestože je pro Klímu systematické budování filosofie „*pochybenou tendencí*“ nepostrádá jeho první dílo jisté základní dělení. Způsob a styl psaní kapitol však naproti tomu plně koresponduje s jeho odporem k přílišné systematičnosti. Spis je rozdělen na dvě stěžejní kapitoly: I. Všeobecné, II. Jednotlivé. Těm předchází krátká předmluva, napsána na sklonku autorova života, pro druhé vydání Světa, která začíná následovně:

21 Friedrich Nietzsche: Jak pravil Zarathustra, str. 13

22 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 273

23 Tamtéž, str. 272

„Určena vesměs jen pro čtenáře,

kteří neumějí číst,

neboli ty, kteří čtou chvatně,

tj. bezmála všechny dnešní čtenáře.“²⁴

Je to předmluva netypická, originální a úderná, avšak nebudu zde zabíhat do podrobností, pouze ji doporučím k přečtení, stejně tak celé toto veledílo Klímovo. Vraťme se však k samotné struktuře spisu. První kapitola je dále rozdělena na čtyřadvacet kratších oddílů, které nemají vlastní názvy, jsou pouze očíslovány. Již na tomto místě je možné rozpoznat v těchto oddílech jakýsi charakter aforismů, které Klíma tak rád a hojně psal (jak ve Světě, tak později). Jsou to vesměs krátká, avšak poměrně vyčerpávající zamyšlení nad - v případě první kapitoly- základními, všeobecnými pojmy, nejen filosofickými. Druhá kapitola s názvem Jednotlivé, se dělí na dvě základní podkapitoly: A. Příroda, B. Člověk, přičemž druhá z nich zahrnuje další tři podkapitoly: Všeobecné, Jednotlivec, Společnost. Pro přehlednost a jednoduchost tohoto dělení jsem záměrně uvedl jména všech kapitol, aby bylo možno si utvořit jakousi rámcovou představu obsahu díla. Poněvadž však sledovat Klímovy myšlenkové pochody je dále poměrně složité, rád bych začal prezentaci jeho práce vyjasněním některých základních pojmů, které (nejen) zde zmiňuje a popisuje, potažmo rozebírá a často jim připisuje zcela nový a neočekávaný význam.

„Odkud filosofie vyjde, je lhostejno: - Nepopíratelné základní pravdy není, protože není „první příčiny“: kauzalita je podstatou svou nekonečná, tedy nesmyslná, svět bludný kruh...“²⁵ Tak začíná první kapitola Světa, psaného od počátku vskutku svérázným způsobem, jak patrně z citátu. Pojmy pravda, logika a kauzalita (domnělá), jsou pro Klímu vůbec stěžejní a prolínají celou jeho filosofii, ovšem ve veskrze negativním smyslu. Autor pojmy pravda a logika, tak jak existují v obecném povědomí, zcela zamítá, logika je mu alogická a pravda je lží, analogicky a vice versa. Poněvadž jediným elementem filosofie jsou abstrakta – která zůstávají logicky nevysvětlitelná a zahalena tajemstvím –, hledání „domnělé“ pravdy postrádá smyslu. Jelikož „základní pravdy není“ a svět je „bludným kruhem“ počínají se lidské pojmy, jako pravda, logika či morálka, vyprazdňovat a stávat se svými protiklady a navzájem splývat. Kdo nebo co zůstane platno v tomto nestálém světě? O tom budiž referováno níže.

24 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 12

25 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 18

Absurdita toho, co považujeme za pravdu, napovídá k cíli samotné filosofie, jak ho předkládá Klíma: „*Úkolem filosofie může tedy pouze být: dělat, co se dělat dá: rozebrat co nejpodrobněji naše bludné myšlení, - odkryti nejhustší temnotu v naší temnotě, aneb, což jedno jest, nejjasnější světlo v našem světle.*“²⁶ A přesně o to se L. Klíma, jak v tomto spise, tak ve svém celoživotním díle, pokouší; odkrýt temnotu, která zastírá naše „bludné“ myšlení a proměnit ji v „*nejjasnější světlo*“, jasné a prozařující, skrze sebe-zdokonalení a specifické sebe-poznání. Poznání, že mimo (naše) Vědomí není ničeho. „*Fikce pravdy*“ je pro autora „*podkladem každého tvrzení*“²⁷; pravda je nejen nespolehlivá, nýbrž veskrze **lživá**, tedy jest paradoxní již svou podstatou.

Nejen z tohoto důvodu nemůže zakládat naše poznání, myšlení. Je třeba si uvědomit, že „*jsme odsouzeni v čarovném tomto kruhu věčně se otáčet.*“²⁸ Klímův postoj k pojmu **pravda** se postupem času zostřuje, v krátkém textu Absurdita a Absolutnost, uveřejněném ve sbírce *Traktáty a Diktáty* dlouhých osmnáct let po vydání *Světa*, píše následující:

„*Pravda je stálost, určitost, jistota κατ' ἐξοχήν : stanutí, ztuhnutí, led a smrt. - Je stupidní, ničemná tendence, vrazit nekonečno do úzké truhly, vecpat do rakve po usekání jeho extremít; zšablonováním všeho, kastrací života, uškrcením světa, lisováním Boha; krotkým stavěním stavidel, zbabělým animálním ohražováním se, sezvřečtění jsoucnosti. (...) Je světový žalář sám. - Je negací nejvyššího.*“²⁹

K tomuto specifickému pojmu se budu v dalších částech své práce vracet, prozatím však zanecháme další jeho explikace a přesuneme se vstříc ostatním důležitým pojmům. Dalším z takových je tzv. „zevní svět“, tzn. svět kolem nás, jenž však vposledku jest jen zdáním. Zdáním je však i samotné zdání, z čehož pro Klímu vyplývá radikální: „*zdá se nám, že se nám zdá, že něco jest.*“³⁰ Tedy nemůžeme si být bezprostředně jisti, ani vlastní jsoucností, natož existencí světa. Relativní a absolutní pravda se navzájem vyvrací. Proto je třeba si zprvu uvědomit, že: „*„Zevní svět“ je „můj“ duševní stav*“³¹ a tedy není subjektu ani objektu a hranice vnějšího a vnitřního je smazána, - „*jsou jen duševní stavy.*“³² Klímova filosofie je čistou metafyzikou, ve svém vrcholném smyslu a dovršení. Jeho popření *hmoty* a existence vnějšího (nevědomého) světa vůbec, v režii radikálního subjektivismu a solipsismu, hraničí s extremismem. Avšak právě toho je dle Klímy zapotřebí.

26 Tamtéž, str. 21

27 Tamtéž, str. 23

28 Tamtéž

29 Tamtéž, str. 252

30 Tamtéž, str. 24

31 Tamtéž, str. 25

32 Tamtéž

Metafyzika vyšla z módy, je zanedbávána, dle jeho vlastních slov, avšak zdaleka neřekla poslední slovo, je to „*terra incognitae*“. Člověk (Filosof) je dlužen metafyzice, jelikož její opomíjení vede jen k ztracení a nekonečnému plahočení se pod strašlivou tíhou Sisyfova balvanu.

Prostředkem uvědomění, návratem k nejzákladnějšímu, jest obrácení k sobě. Poznáním, že: „*hmota je pouze duševním stavem, k němuž mohly dát popud zas jen duševní stavy.*“³³, je možno oprostít se od domnělých konstrukcí, jako hmota či pravda a nazřít vše skrze „své“ vědomí, jako jednoduché a jednotné. Pojem skutečnost ztrácí na intenzitě a vytrácí se pod diktátem Vědomí, které vytvořilo a neustále vytváří vlastní pojmy a světy, které v dalším okamžiku zaniknou, aby daly prostor novým. Tímto se dostáváme k ústřednímu pojmu Klímovy filosofie, kterým jest vědomí či duševní stav.

Jak již název díla napovídá, svět je pro Klímu vědomím i ničím, možno také chápat jako: mimo vědomí není světa, či jinak: vědomí (a svět) jakožto vše, se v konečném důsledku v nic paralyzuje, tedy je ničím a vším zároveň.

„*Vědomí jest původní, jednou už sama od sebe existující substance světová, a svět jest jen množství na sebe působících duševních stavů.*“³⁴ Dále k původnosti (či původu) a vzniku vědomí Klíma dodává: „*Vznik vědomí z něčeho, co je nic, co je bez mnohosti, aktivity atd. byl by neodůvodněn a absurdní.*“³⁵ Vědomí zakládá nejen veškeré poznání, nýbrž samotnou existenci, jak světa kolem nás a v nás, tak universálního vědomí, dle autora přesně ohraničeného. Absolutní subjektivismus je vítězstvím vědomí, je jediným možným způsobem nazírání na svět, bez ustavičných nejistot a pochybností, je „božskou“ optikou. Vědomí jest pevnou jistotou, ostrovem v oceánu nejistoty v rámci našeho světa tak, jak ho známe a poznáváme.

Avšak mimo nám známý světový rámec i vědomí může býti jen zdánlivé a celá existence jen věčným snem. V tomto světě – životě – je však třeba držet se takových nezpochybnitelných jistot, které si „můžeme dovolit“, a vědomí jest tou první a jedinou (ne)jistotou, kterou můžeme za jistou v rámci možností považovat. Pokud totiž plně „uvěříme“ vědomí, máme již zpola vyhráno a vydáváme se na cestu k Nejvyššímu. „*Kdo, řekne-li „Bůh“, nemyslí 'Já', patří dosud do zoologie; jediná slušná definice člověka: zvíře, které si vědomo, že je Bohem.*“³⁶

Pro Nietzscheho je smyslem světa příchod nadčlověka a jeho existence zároveň odpovědí na otázku po pravdě a její dosažitelnosti: „*Nadčlověk je pravdou všeho toho, co jako lidské existuje, co se*

33 Tamtéž, str. 26

34 Tamtéž, str. 27

35 Tamtéž

36 Tamtéž, str. 256

*zjevuje jako důsledek smrti Boha a a věčného návratu.*³⁷ Je třeba se ptát, nakolik je Klíma poplatný Nietzscheově definici, či zda se u něj nejedná přímo o epigonství, ze kterého byl nepřímo nařčen např. Prof. Františkem Krejčím. Je nasnadě, že Klíma je poučen jak filosofií Nietzscheovou, tak jeho velkého učitele Schopenhauera, avšak ve svých myšlenkách jde ještě dále, nebojí se zacházet do krajností a extrémů, souvisejících s problémem lidského ducha a světa vůbec. *“Nietzsche osvobodil člověka od nadvlády boha, neuspěl jej však ještě zcela zbavit nadvlády staré metafysiky objektivního světa, kde se snadno nakonec bůh v podobě různých substancí ukryl. Tady nasadil své úsilí Klíma.*³⁸ Již z Klímova prvního spisu je patrné, že autor na otázku po smyslu světa odpovídá skrze svou specifickou optiku radikální skepse a tedy dochází k mnohem radikálnější konkluzi: nic neexistuje.

A dodává: *„Že nic neexistuje, bylo by úplnou pravdou, kdyby úplná pravda vůbec byla. (...) Musíme považovat za pravdu, o čem víme, že je to lež., - to pochopí, kdo pochopil dvojsmyslnost světa, identitu pravdy a lži.*³⁹ Jedinou hodnotou či jistotou zůstává vůle, kterážto je dalším stěžejním pojmem, o kterém zde budu referovat. Nejprve je třeba se zaměřit na pojem vůle tak, jak je představen filosofem vůle par excellence, Schopenhauerem a jeho žákem, filosofem vůle k moci, Nietzschem.

Dle A. Schopenhauera je základním stavebním kamenem existence slepá, bezdůvodná vůle, která se může plně projevit pouze v individuu, avšak vždy jako nesvobodná, jelikož určována nadřazenou „vůli celku“. Svoboda je tedy iluzí – člověk je otrokem diktátu vůle. Vědomí je pak pro Schopenhauera pouhým povrchem naší bytosti, hluboké myšlenky vznikají působením „nevědomé“ vůle a není nám umožněno o nich vydat pražádné svědectví.⁴⁰ Právě zde je patrný značný rozpor s Klímou, o tom podrobněji níže.

I F. Nietzsche pracoval s vůlí jako hybným principem světa, avšak upřesnil tento pojem na „vůli k moci.“ Jeho nová metafyzika začala velkým přehodnocením dosavadních hodnot a návratem k předsokratikům, zejména k filosofii Hérakleitově, jelikož všechna pozdější metafyzika byla zatížena pojmem boha, rozumějme zde boha křesťanství. Nietzsche, jak známo, hlásal smrt tohoto boha a nástup Nadčlověka.⁴¹ Pokud bůh je „mrtev“, hranice mezi světy skutečného bytí a jevů se stírá, neexistuje již: *„nejvyšší jsoucno propůjčující jsoucnost ostatním jsoucnům a není také*

37 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 17

38 Tamtéž, str. 16

39 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 24

40 Srov.: A. Schopenhauer: Svět jako vůle a představa

41 Srov. : Friedrich Nietzsche: Jak pravil Zarathustra

nejvyšší dobro jako míra všech věcí.“⁴². Člověk či nadčlověk tedy je schopen, prostřednictvím vůle k moci, nastolit nejen „novou morálku“, ale dokonce zcela novým způsobem nazřít svou koncepci prostoru, myšlení a světa jako takového. „*Nietzsche nezná žádné pevné konečné věci. Co vypadá jako věc, je jen dočasný útvar vůle k moci...*“⁴³

Rád bych zde zhodnotil, jak Klíma pracuje s látkou výše zmíněných autorů. Nesmíme také zapomenout na nesporný vliv, který měl na Klímu G. Berkeley a jeho filosofie subjektivního idealismu. Ten v díle „*Pojednání o základech lidského poznání*“ ukazuje na existenci předmětů, či lépe: hmoty, pouze v našem vnímajícím vědomí. Klíma souhlasí s tímto tvrzením, avšak odmítá Berkeleyho boží záruku za svět, tzn. tvrzení, že za myšlenkami a idejemi (potažmo věcmi) stojí právě Bůh, který je do našeho vědomí vkládá. Vraťme se však krátce k pojmu vůle. Pro Klímu jest vůle základní silou, avšak velmi opatrně pracuje s jejím přílišným konkretizováním:

*„Proč supponovat světu jedinou základní sílu, kupř. „vůli k životu“, „vůli k moci“, - když to neodpovídá pravdě? Abstraktně vzato, - ve skutečnosti nemá svět základu! - , je základem světa složitý volní stav. Jest ovšem možno charakterisovat jej, - nepřesně -: Vůle k příjemnosti.“⁴⁴ Je to živá, vědomá vůle, která je „jedinou základní silou“, vůle chtějící. Klíma píše výstižně v posledním oddíle úvodní kapitoly *Světa* následující:*

„...nic neleží mimo železný kruh vůle v tomto veskrze intelektuálním světě; - nic není irrealního v tomto irrealním světě -. Poněvadž se však každý myšlenkový atom sloučí se všemi ostatními, následuje, že všechna přání a pomyšlení musí jednou dojít splnění a uskutečnění! Konečně: Jako positiva a negativa abstracta „svět“ ruší se každým okamžikem, tak ruší se positiva a negativa každé části každým světovým rokem: neboť kombinace jednoho atomu se všemi, stejným dílem pozitivními a negativními, musí být rovněž stejným dílem pozitivní a negativní; následuje: svět je vůbec bez hodnoty...--:--“⁴⁵

Tak vypadá Klímova interpretace obdobné koncepce věčného návratu, jak o něm píše F. Nietzsche. Slučování a rozlučování myšlenkových atomů, které jsou součástí universálního vědomí, není zde však časově omezeno. Jelikož se svět „ruší každým okamžikem“, hranice mezi smrtí a nesmrtelností (životem), či skutečností a snem, je setřena. Svět zůstává bez hodnoty, nic není jisto. Skrze vědomí absolutní suverenity a vlastní božskosti – deismu – je zapotřebí postavit se světu. Na pevných

42 Ladislav Klíma: *Vteřiny věčnosti*, str. 14

43 Tamtéž

44 Ladislav Klíma: *Sebrané spisy III*, str. 33

45 Tamtéž, str. 37

základech je třeba zbudovat svou tvrz. Neustále jsme však vydáni na pospas vlastní vůli a Klíma píše po vzoru Nietzscheho : „*Bližší určení vůle k příjemnosti: vzniká prostředkem vůle k moci.* -“⁴⁶ Myšlenky či ideje, naplňují svůj smysl pouze ve vztahu k vůli: „*myslíme chtějice*“. Avšak pro Klímu nejsme otroky vůle, jelikož tu – a každé přání - lze redukovat na snahu uniknout nepříjemnosti. A vposledku příjemnost a nepříjemnost jsou pro něj koreláty: „*Příjemnost je následek svého následku nepříjemnosti, - rovněž primární cirkulus!*“⁴⁷

Pro Klímovu metafysiku je příznačná jistá mystičnost, jeho filosofický názor není systematický (jelikož systematickost zřídka vede k úplnosti), a ani jeho spisy nevykazují systematických rysů. Klímova výpověď má mnohdy charakter básnicko – aforistický, stejně jako jeho myšlenky. Příznačné pak pro něj je množství neobvyklých termínů (potažmo slov), či slov zcela nových, jejichž definici nám autor povětšinou následně předkládá. Pojmy jako Naprostost, Deoesence či Egosolismus zasluhují alespoň stručného vysvětlení.

K definici pojmu Naprostost sám autor:

„*1. Jsou fakta empirie a fakta věčné Propasti-Záře. Základní faktum empirie je: existuje mé vědomí = mé já. Základní faktum Propasti-Záře je Naprostost: Absolutnost, Bůh -:Naprostost totožna se jsoucností, - co jest, je absolutní. Ale Naprostost jest inkompatibilní s nejedíností: každé mimo a vedle svazuje. Egosolismus plyne už z pojmu Naprostosti.*“⁴⁸

Termín Egosolismus tedy vyvstává ze „*základního fakta empirie*“: existence vědomí. Etymologie pojmu nám mnohé napoví: Ego=já, solo=sám, jediný, osamocený, tzn. Egosolismus je nadvládou ega, jakožto vědomí, mimo nějž nic není. „*Jsem nejen egosolistou, ale egosolismem. A přestává diskusse: Egosolismus je force majeure. Je světová síla. Jest. Je samozřejmostí, samodaností. Shánět se po „důkazech“ proň je komické.*“⁴⁹

Pojem, či stav deoesence je prostředkem k egodeismu. Je zapotřebí upustit od „*klanění se před pánbičkem*“⁵⁰, od lásky k bohu a přejít k nejvyšší Hrdosti a sebelásce (tzv. Sebeobjetí vůle, jak tento stav Klíma nazývá.), k „*Bytí Bohem*“ - Egodeismu. „*Láska k bohu*“ byla věčným refrainem všech boholísalů, boholízalů -: *ne láska - nejvyšší sluneční Hrdost, tvrdá, mrazivá, lhostejná je podstatou Bytí Bohem, Deesence.*“⁵¹

46 Tamtéž, str. 33

47 Tamtéž

48 Tamtéž, str. 225

49 Tamtéž, str. 262

50 Tamtéž, str. 264

51 Tamtéž, str. 271

Je třeba vyprostit se z okovů boží přirozenosti a nadvlády (jak hlásal Nietzsche) a spolehnout se výhradně na sebe, jelikož právě ve vědomí je pro Klímu třeba hledat „klíč“ ke světu, avšak je třeba stále mít na paměti např. následující: „*Příroda tropí si z nás všude šašky: - Myšlenky povstávají v nás samy, a my se musíme hanebně domnívat, že my je vyvoláváme.*“⁵²

Závěrem této kapitoly, která snad alespoň rámcově osvětlila základní povahu pojmů, které považuji u L. Klímy za stěžejní (rozumějme **především** v jeho prvotině Svět jako vědomí a nic), bych rád věnoval prostor pojmu morálka a vysvětlil, jak se k tomuto problému staví jak Klíma, tak Nietzsche.

Jak se tedy může egosolista vyrovnat se sociálními a politickými poměry?, ptá se J. Zumr. Být sociální! Avšak neztrácejte nic ze své suverenity a osobitosti. Právě člověk svrchovaně svobodný je dle Zumra, který parafrázuje Klímu, základem společnosti.

Ve společnosti, kterou je „častován“ Klíma, takových jedinců mnoho nenajdeme. Každý si může svobodně zvolit, zda přijme za svou takzvanou morálku této společnosti, či zda se postaví na odpor.

„ - *Pro koho je zde učení, slibující lítání pečených holubů do úst, - tj. morálka?: pro ony ušlechtilé duchy, kteří jeden svůj „dobrý“ skutek vidí a padesát špatných nevidí, kteří, mají-li stý díl cnosti, domnívají se, že ji mají celou.*“⁵³

Klíma morálku, jak je obecně chápána, odmítá, jako hanebný lidský výtvar k ovládnutí přírody a ostatních lidí. Je pro něj výmluvou, leností, pošetilostí (stejně jako soustrast). Dle jeho textu je však třeba projít fázi soustrasti s ostatními, aby člověk nebyl „padouchem“ a poznal skrze svou soustrast pokrytectví lidí, potažmo „lásku“ jejich. Klíma dále ukazuje na příkladu zacházení se zvířaty, kde a jak vyvstávají na tomto pozadí v lidském učení o morálce četné paradoxy. Člověk, vyvinuvší se z opice, často není stále o nic „lepší“ či ušlechtilejší než právě opice. „*ještě dnes je člověk větší opice, než kterákoli opice*“⁵⁴ a Klíma dodává: „*paralelně se vzrůstem šel úpadek.*“⁵⁵ Přesto se člověk chová vůči zvířatům nadřazeně a „lidsky“. Tento pojem pro Klímu neznačí péči a ušlechtilost, nýbrž právě naopak „*utlumení silných a čistých affektů*“⁵⁶, podlost, nízkost a zbabělost. Klíma klade zvířata na roveň s lidmi, některé pak i nad ně (Felidae – kočky).

52 Tamtéž, str. 66

53 Tamtéž, str. 88

54 Tamtéž, str. 59

55 Tamtéž

56 Tamtéž

Jeho postoj je ušlechtilý a zvláště v naší nynější rychlé době, která často zachází se zvířaty jako s nevědomými a necitlivými, tzn. jako s věcmi, je zapotřebí navracet se k takovým moudrým myšlenkám a snažit se je uvádět v praxi, např. změnou svého životního stylu či chování.

„Láska ke všem zvířatům je neklamnou známkou ušlechtilosti. Všichni velcí duchové byli velkými milovníky zvířat. Proč? Předně proto, že byli schopni lásky vůbec, ne pouze lásky k lidem...“⁵⁷

Posledním z pojmů, které je nutno zde představit, pokud referujeme o pojetí morálního v Klímově filosofii, je morálka resentimentu. Tak nazval F. Nietzsche lidskou, „otrockou“ morálku nízkých lidí (nízkého ducha). Člověk resentimentu není schopen „lásky k nepřátelům“, této základní úcty, kterou chová ke svým nepřátelům člověk vznešený. Naopak člověk nízký, podlý, koncipuje si zlého nepřítele („zlého o sobě“) a proti němu staví „dobrého“ člověka – sebe sama. (s28genea)

„Činí tedy pravý opak než člověk vznešený, který základní pojem „dobrý“ koncipuje předem a spontánně, totiž ze sebe, a teprve odtud si vytváří představu o „špatném“! Toto „špatné“ vznešeného původu a ono „zlé“ z překypujícího kotle nenasytné nenávisti – prvé jako dodatek, vedlejší produkt, doplňková barva, druhé naproti tomu jako originál, počátek, svébytný čin v koncepci otrocké morálky – jak odlišně tu obě slova „špatný“ a „zlý“ stojí proti zdánlivě témuž pojmu „dobrý“! Avšak není to týž pojem „dobrého“: ptejme se přece, kdo vlastně je „zlý“ ve smyslu morálky resentimentu. Naprosto přísná odpověď zní: právě „dobrý“ člověk druhé morálky, totiž vznešený, mocný, panující, jenomže jinak vybarven, jinak vyložen, jinak nahlížen jedovatým okem resentimentu.“⁵⁸

57 Tamtéž, str. 85

58 Friedrich Nietzsche: Genealogie morálky, str. 28

3.Kapitola třetí

Utrpení knížete Sternenhocha a Slavná nemesis

aneb filosofické myšlenky L. Klímy v jeho beletrii.

Nepřehlédnutelnou součástí Klímova díla je bezesporu jeho tvorba umělecká. Zpočátku je to především drama: veselohra Matěj Poctivý, kterou Klíma napsal společně s prof. Arnoštem Dvořákem, byla poprvé uvedena na pódiu Národního divadla v únoru roku 1922, avšak nebyla pozitivně přijata (jak je popsáno v první kapitole). Skrze psaní kratších filosofických esejů a aforismů, které Klíma psal hojně a rád, avšak o tom podrobněji dále, se Klíma dostává k psaní povídek a konečně také k velkému umění románu. Ještě za autorova života, avšak v jeho posledním roce, vychází „groteskní romaneto“ *Utrpení knížete Sternenhocha (1928)* a čtyři roky po Klímově smrti pak soubor povídek *Slavná nemesis a jiné příběhy (1932)*. Tyto dva zmíněné spisy budou hlavním pramenem pro třetí kapitolu této práce, ve které bude mým cílem analyzovat, zda jsou tyto spisy ovlivněny Klímovou filosofií, což je však samo sebou, zdůvodnit proč a vyložit její funkci a povahu nejen ve výše zmíněných dílech.

„*Psát za výdělkem je vždy svatoprznění*“ píše r. 1913 Ladislav Klíma v dopise příteli A. Křížovi. Po důvodech a příčinách Klímova psaní vůbec jsme pátrali již v předchozí kapitole, avšak pouze namátkou. Jisté je, že Klíma po většinu svého života považoval psaní za účelem výdělku, nejen za „svatoprznění“, nýbrž za něco arci nesmyslného a s opravdovým spisováním kvalitního textu neslučitelného. Jak ukazuje citát v první kapitole této práce, nebylo zhora možno donutit či motivovat Klímu ke psaní. Psal pouze, když sám chtěl. Ač zprvu ke psanému projevu staví se rezervovaně (viz výše), postupem času jeho postoj uzrává a ze psaní stává se zdroj potěšení a „zklidnění vůle“:

„*Roku 6 na Vinohrady. Tam jsem si pomáhal zuřivým psaním aforismů, abych se nezadusil, - společnost žádná. Peníze chýlily se ke konci. Přijal jsem nabídnutí otcovo, abych přestěhoval se do Modřan (r.1906). Půl druhého roku psal jsem zuřivě jen beletrie – den co den dva až tři tiskové archy, s nevýslovnou radostí – moje nejvlastnější usnulo některé dny skoro tak, jako spalo do mého patnáctého roku; ale byla to nejpříjemnější doba mého života....*“⁵⁹

59 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 273

O Klímově „procitnutí“ v patnáctém roce jeho života je stručná zmínka v první kapitole (pro srovnání). Většina Klímových beletristických prací tedy vznikla pravděpodobně mezi léty 1906 až 1908 v Modřanech. Smrt otce však způsobuje další radikální změnu v rytmu Klímova života.

Je zapotřebí se vypořádat s dědictvím a především přichází poznání: „... 1908 na jaře poznal jsem, že se odchyluju – a vrhl jsem se – stydím se – teprve teď zcela a plnou parou na systematickou praktickou filosofii.“⁶⁰ Peníze po otci, Klíma po něm zdědil nemovitosti, které však, zatíženy dluhy, vynesly z prodeje jen přibližně tři tisíce pět set zlatých, však rychle zmizely a bylo zapotřebí se znovu starat o to, jak vydělat na živobytí. Autor ve Vlastním životopise popisuje tři stádia (periody) svého života. Prvních sedmnáct let „školské sviňárně“, kdy však alespoň mimo školu požíval, také díky moudrosti svých rodičů, absolutní svobody. Druhých sedmnáct let: „byl jsem „soukromník“ zcela volný k poustevnictví.“⁶¹ Zde autor sám navrhuje jistou ironickou analogii s Arthurem Schopenhauem, jemuž otec odkázal nemovitosti, nejen prosté od dluhů, avšak ještě nemálo zlata k tomu (asi třicet tisíc rýnských zlatých) a tak ten se mohl bez starostí o živobytí oddávat myšlení a filosofování. Třetí perioda pak: „soukromnictví za absolutního nedostatku peněz – za totální lhostejnosti k nabývání jich, ustavičné „nedbalosti“, ponechávání všeho „osudu“ neboli Providenci.“⁶²

Bez přátel, kteří mu vždy ochotně, finančně i jinak, pomohli z nejhoršího, by Klíma zřejmě dlouho nevydržel. Avšak jelikož takových začínalo přibývat a Klíma sám občas něco vydělal, ač byl stále na pokraji hmotné nouze, dokázal dál psát a žít. Chtělo by se napsat „normálně žít“, avšak to by u Klímy nebylo zcela pravdou. Jak vykazuje jeho život a také jeho názory, Klíma průměrem, normálností, pohrdal, byla mu příliš lidskou, podřadnou a dehonestující vlastností, jíž se „pyšnila“ (ta ironie) většina tehdejší společnosti, kterou Klíma tak často pranýřuje ve svém díle.

„Ostatně pociťuju každé „vydělané“ peníze za smrad smradů, každou sociální práci za bezectnost bezectností – nutný následek toho, co praveno o antagonismu, o ošklivení si lidí v mém dětství... Snesl bych rád robinsonské živení se – nebo vydělávání loupením, ale než brát 31. gáži – desetkrát čestnější přijímat dary od malých mecenátů. Nu, snad jsem i loupil – v lidstvu je loupení jediné čisté koupení.“⁶³

60 Tamtéž

61 Tamtéž, str. 272

62 Tamtéž, str. 273

63 Tamtéž, str. 277

Vraťme se však zpět k žánrové a dále především stylové charakteristice díla Klíмова. Krom stěžejního díla filosofického: Svět jako vědomí a nic, napsal za svůj život nespočet kratších filosofických pojednání, traktátů a esejů, několik divadelních her, množství povídek a krátkých příběhů a v neposlední řadě několik románů. Ty však, krom Utrpení knížete Sternenhocha, byly vydány až po smrti autorově, vesměs v pozměněné či nekompletní podobě (v případě Českého románu se dochovalo pouze torso.).

V poslední době však vzniká tendence vydávat Klímovo dílo v původním znění a proto poslední vydání Velkého románu z roku 1996 již obsahuje původní Klímův text. Aforismy, tato Klímova oblíbená literární figura, se vyskytují hojně již ve Světě a dále často i samostatně v kratších textech pozdějších (Různá pozorování, Aforismy a sentence..).

Je možné, že zálibu v aforismech Klíma zřejmě vynašel u F. Nietzscheho, který jich po vzoru presokratiků hojně užíval, viz např. díla *Jak pravil Zarathustra* či *Lidské, příliš lidské*. Rád bych zde citoval několik Klímových, věru povedených aforismů:

„Hra není smyslem světa, ale smysl světa je Hrou.“⁶⁴

„Jsi člověkem jen potud, pokud se zaň považuješ. Je úplně ve tvé moci považovat se za příšlapka bláta na podpatku steně jako za Boha. Dosud bylo vševládající módou považovat se jen za člověka.“⁶⁵

„O ničem nepřemýšlejí lidé tak neradi a málo, jako o tom, jak by měli jednat v nejvážnějších, nejrozhodnějších případech.“⁶⁶

„Existuje povolání, ze všech nejvýnosnější, kterého skoro nikdo, - neuvěřitelno! -, neprovozuje... - : sebezdokonalování.“⁶⁷

„Každý večer myslí na události dne, každé jitro na události snů.“⁶⁸

„Moudrost a velikost vůle vládnou nade vším; jenom ne nad láskou (sexuelní).“⁶⁹

64 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 260

65 Tamtéž

66 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 99

67 Tamtéž

68 Tamtéž, str. 112

69 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 264

„Jak docílíš nejvyšších poznání? Udělej své předspánkové i pospánkové, ba i spánkové polosny bděním! Vše vysoké pochází ze snu; pouhé čiré bdění je pouhá čirá nuda, próza, šed', popel; nevydrželo by se ani na okamžik v tomto suchopáru, kdyby nepadal do něho ustavičně zářivý, třeba drobný a skoro neviditelný déšť ze Snu. Že lidé spánek-sen zanedbávali, je hlavní snad příčinou veškeré bídosti lidské kultury. - Tato myšlenka bude brzo, snad až za tisíc roků, lidstvem hřmít jak žádná dosud nehřměla.“⁷⁰

3.1. Slavná Nemesis

Zaměřme se však již na samotný obsah Klímovy beletrie, konkrétně nejprve na povídku Slavná Nemesis, která výrazně vyčnívá nad ostatní, v povídkovém souboru *Slavná nemesis a jiné příběhy*. A není tomu tak proto, že je textem nejdelším, nýbrž díky její osobitosti a svéráznému charakteru. Tato mystická romance – snad možno říci – poněvadž vypráví o lásce a posedlosti, skrývá za sebou jakousi specifickou atmosféru, uvozenou jak prostředím - děj se odehrává převážně v alpském městečku Cortoně, tak ojediněle prožívaným hlavním hrdinou – jmenuje se Sider, který čelí nesčetným výzvám a prožitkům, na své cestě za fantómem, za který se často převlékne i sám život. Sloh Klímův je neobyčejně květnatý, avšak přesto zůstává věcný a výstižný. Básnický charakter jeho vyjadřování se zde místy objevuje v plné síle, stejně tak jednoduše a lehce, jako zde mizí hranice mezi snem a realitou, přeludem a „skutečnou“ věcí. Pro Sidera se halucinace postupně stává skutečností a právě to ho nakonec stojí život. Nepředbíhejme však, a věnujme se ještě krátce slohu Klímově. Povídka Slavná Nemesis začíná takto:

„Když Sider poprvé projížděl alpským městečkem Cortonou, učinilo naň a velebný kraj koldokol dojem tak mocný a tak zvláštní, že na nejbližší stanici vystoupil a vrátil se tam nazpět. A tři dny, které tam pak pobyl, nejkouzelnější z celého jeho života. Dosud nepoznaný, poetický lesk prozračoval bez přetržení jeho duši, proti vůli tryskaly z ní stále a stále mohutné, nejzáhadnější pocity, nejasné sice, ale právě tím nesmírně dráždivé.“⁷¹

Taková spontánnost a bezprostřednost je příznačná pro nejednoho z Klímových hrdinů. Jakási neznámá síla, či událost často nasměruje jejich poznání, nebo jim ukáže novou cestu. Často je však nazřením, výzvou; a nepochopena pak - tedy ta událost; např. vidění, či setkání s osobou „božské povahy“ aj. - vede často k nezdravým pocitům, šílenství a celkovému zmatení v rámci sebeklamů

70 Tamtéž, str. 263

71 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 37

rozličného charakteru. Sider je vytržen z nudné reality obyčejného života poznáním nezvyklých pocitů na neznámých mu dosud místech. Ty jsou však tak silné, že je nucen je následovat: „*Po roce, ovládaném matnými, a přece tak slastnými vzpomínkami na tři dny, mohl rozhodnutí své uskutečnit.*“⁷² V Cortoně se následně rozehrává nezvyklý příběh Siderův, který nese se v režii nečekaného setkání, které se však zřejmě tak nějak mělo udát, zdá se totiž vposledku být pramenem, smyslem Siderova opojení tím zvláštním místem a nutně zároveň i důvodem jeho návratu tam. Ač zprvu není jasno, co způsobilo ty pocity, postupem času i sám Sider poznává, že to, co ho přitahovalo tak mocně k tomuto místu, má zřejmě vpravdě mystický charakter.

„*Dvě věci zvláště to byly, které v něj stále vlévaly mystický děs. Jelení hlava, hora to bezprostředně nad městečkem strmící, 2500 m nad ním, 3500 m nad mořem, - z jejíhož rozlehlého temene vyčnívalo ještě jako růžky několik štíhlých, kůželovitých skalních masivů. A prastarý, skoro černý jednopatrový domek, stojící na konci uličky, která ústila v těsnou rokli; přímo nad ním visela vysoká skála.*“⁷³ (str39)

Přesto však tento „*mystický děs*“ působí na Sidera jako magnet a přitahuje ho k onomu místu. Jak rozličné síly na hrdinu působí, nám dává autor postupem příběhu poznat. Ukazuje se, že objev Cortony a Jelení hlavy, byl zřejmě jen jakýmsi katalyzátorem, který v Siderově vědomí vyvolal či vyprovokoval potlačené ideje či myšlenky (potažmo vzpomínky), zjevené mu v dosavadním jeho životě, (či životech) např. ve snech. Tyto myšlenky a vize však byly zapomenuty či potlačeny. Nebylo jim však evidentně správně „čeleno“, jelikož jim nepřikládána žádná pozornost, což nutně muselo vést k jejich upozadění, avšak nikoliv k jejich zmizení. Vzpomínky a obrazy se vlivem jistých událostí postupně derou na povrch a konfrontují Sidera s jeho vlastním vědomím, tak, jak si to nikdy nedokázal představit.

„*Odevždy choval ve své fantasii zvláštní obraz ženy. Neurčitý, kmitavý a přece silný, divné mu rozjasnění slibující a tajnými slastmi duši prohřívající. Často vídal ji i ve snu, ale obrazy ty si odporovaly, ač procitnuv, nepochyboval nikdy, že to byla – Ona. A teď snil jednou, že spatřil ji náhle na výšinách Jelení hlavy, tak jasně, že i ráno, probudiv se, měl na okamžik dojem, jako by stála před ním, že duše se mu do nejvnitřnější hloubi zachvěla intenzitou tohoto fantasmatu i přívalem mystických tušení. Ale okamžik poté byl už zase neschopen vidinu opět v duši své vykouzlit.*“⁷⁴

72 Tamtéž

73 Tamtéž, str. 39

74 Tamtéž

Jak patrně, pro Klímu vzniká vidina v duši, tedy u nás, v našem vědomí. Nakolik je možno ji „vykouzlit“ a nakolik je třeba vidiny přičítat rozličným vnějším silám, zůstává nezodpovězeno. Zásluha obého je nezpochybnitelná, avšak pokud nahlédneme tento problém skrze optiku Klímovy filosofie, řekli bychom, že člověk je schopen vytvořit si nejen vidiny, nýbrž celý svět a tedy tyto vidiny následně stávají se jedinou skutečností, jelikož záruky za hmotný vnější svět není, je pouze náš svět, dost možná svět fantasmat a přízraků. Ty jsou však jediné, co poznáváme a o čem zároveň nemůžeme a musíme pochybovat. V takovém bludném kruhu se točí i náš hrdina Sider a vposledku i další Klímova velká postava, kníže Sternenhoch.

Je paradoxní, že ani jeden z Klímových hlavních hrdinů, které výše zmiňuji, neblíží se ani zdaleka svými vlastnostmi a chováním (myšlením), k výšinám egosolismu. Ba je tomu právě naopak.

Sider i kníže reprezentují, až překvapivě vehementně, lidskost; člověčenkost: průměrnou a morální, zkrátka takovou, kterou Klíma nemohl vystát. Oba dva jsou „neodvislý“, co se finálních záležitostí týká, avšak jejich prokletím je boj s vlastní psyché. Zároveň se u Sidera postupně snoubí nízkost s velikostí, která přichází právě s poznáním „vyššího“ či pravdivého, prostřednictvím setkání s mystickou bytostí, krásnou Oreou. Ta zůstává tajemnou napříč celým příběhem, nejen pro Sidera, nýbrž i pro čtenáře. Po dočtení stále nejsme si zcela jisti, zda byla skutečnou postavou, přízrakem (strašidlem), který se, podobně jako např. Bílá paní v německých a českých pověstech, zjevuje pocestným, či osobním fantomem Siderovým, jenž viděl pouze on. Fakt, že Sider potkává najednou dvě ženy; krom Orey je tu ještě Errata, by mohl napovídat skutečné existenci obou, jelikož Errata je později v povídce představena a vystupuje jako postava, která je na přibližně stejné „rovině“ jako Sider. Je bezpochyby člověkem, ač nestálého a labilního vědomí. Podléhá kouzlu své společnice podobně jako on, avšak jako žena dokáže se s ním lépe vyrovnat. Pro svou excentričnost a přílišnou pomatenost je záhy uzavřena na psychiatrickou kliniku, kde ji Sider, střídavě se zamilovávavší do obou žen, po dvanácti letech od prvního jeho příjezdu do Cortony, přichází na pomoc, avšak to k jejímu útěku nevede. Sider prchá, nevěda kam, poněvadž Errata zjevila mu v blázinci pravdy dosud netušené; vtiskla mu do srdce naději na pravou existenci Orey. V pozadí však mezitím odehrává se příběh jiný, jehož důsledky ženou Sidera pryč.

Přízrak jménem Orea je ve zvláštním spojení s prastarým, černým domkem, jež je zmíněn v citátu výše. Sider nachází stejný takový domek, ve městě, kde žije. Je k němu doveden, jak jinak než prostřednictvím fantómu či halucinace. Několikrát během jeho dlouhého pobytu ve velkém městě, zahlédne Ji, jak se prochází ulicemi. Jednou ho žena-přízrak zavede do Skalní ulice, kde pod skalním převisem nachází ono stavení: „*Bylo úplně podobno, ba totožno s tajemným domkem v*

*Cortoně při ústí rokle pod skalou, visící nad ním jako Damoklův meč; jako by bylo jeho dvojníkem...*⁷⁵ Dále se ukazuje zvláštní podobnost těch dvou domků, tak jako je sen podoben „skutečnosti“. Zdá se, jako kdyby události snů Siderových, udály se následně v těch dvou domech zároveň. Ty sny však jsou plny utrpení a smrti. Sider navštěvuje následně i domek v Cortoně a vinou podivných okolností, za kterých umírá stará matka, která zde bydlí s dcerou, je proti Siderovi započato trestní stíhání za vraždu. Navíc se za tu dobu nijak nepřiblížil ke svému vytouženému cíli – setkání s Ní. „*Noc byla plná strašných, pekelných snů.*“⁷⁶

Příběh se tedy odehrává v režii jakéhosi „milostného trojúhelníku“. Tématu lásky a posedlosti, popřípadě šílenství, se Klíma věnuje také ve svých spisech filosofických. Ve Světě se píše:

*„Láska je přání si toho, co obdivujeme a zbožňujeme. Trpí-li ten, koho milujeme, máme příjemný pocit: Milující diví se už, jak je to možno, že milenka jeho je uzavřena v tomto ordinairním světě právě jako on...: vidí-li ji dokonce trpět, sblíží je to s ní, což lahodí velice jeho sobectví.“*⁷⁷

Láska je pro Klímu egoistická, ať chceme nebo ne. V případě Erraty však hraničí s šílenstvím, je nestálá a nevyzpytatelná, jakožto pocit, i pro ni samu. Je zmítána jako bárka na rozbouřeném moři a vydává se jim, pocitům i lidem, zcela napospas. Avšak můžeme u ní zaznamenat zvláštní druh vnitřní síly, jakýsi zárodek deoesence či snahu o elevaci, prozření. To však mísí se, jak postupuje čas, nenávratně s halucinováním a blouzněním. Když později sama utíká z nemocnice, nachází Sidera v jeho hotelovém pokoji, kde mu nejprve sdělí další skutečnosti, jak o sobě, tak o záhadné Oree. Následně páchá sebevraždu několikerým bodnutím dýky do srdce.

*„A odskočivši ke stěně, vnořila si bleskurychle ocel dvakrát do srdce...- „Oreo, milenko, sestro má, vidím Tě, usmíváš se na mne, jsem Tvá, rozpínáš po mně náruč, jsem ve Věčné Záři Tvá, i tvá Sidere můj!“ To byla poslední slova sladké, svaté Erraty. Poslední v tomto nejšalebnějším světě, jemuž se říká „bdění“, „skutečnost“, po němž zahřmí světlo světél, - pro toho ovšem jen, kdo zde aspoň pablesky jeho zřel ---“*⁷⁸

Zde je třeba zmínit Klímovy úvahy o nesmrtnosti duše či ducha. Pokud je hmota nezničitelná, pak, jelikož hmota je jen stínem ducha, je duch také nezničitelný. Svět je nezničitelný (nesmrtelný) a svět je duch. „*Síla zůstane si vždy stejná: ale jediná jsoucí, jediná možná síla je duch: tedy*

75 Tamtéž, str. 58

76 Tamtéž, str. 66

77 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 99

78 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 66

zůstane si duch vždy stejný. “⁷⁹ Na cestě k tomu, abychom věděli, co přijde po smrti, předpokládá Klíma potřebu zlepšení našich znalostí tzv. aetheru – nevnímátné hmoty, či hlubší znalost psychologie. Pokládá si otázku, nakolik se např. kryje naše myšlení, či náš duch, s mozkiem. „*Že se smrtí roztříští náš duch na drobné částky, je pravděpodobné; že z větší části zůstane intaktní není zcela vyloučeno.*“⁸⁰(s32) Přes všechny tyto otázky a nevyjasněnosti je pro Klímu nesmrtelnost ducha nepopíratelnou. Pokud naše já ztrácíme, jak píše, : „*stále zapomináním minulosti*“, tedy následuje nutně, že : „*každá noc je smrt en miniature, každý nový den nový život...*“⁸¹ Pokud uvádíme v praxi, jako někteří Klímovi hrdinové, ideu egodeismu na cestě k Nejvyššímu, zřime po smrti zář „*světla světél*“, která oblaží nás věčným životem a Naprostostí. Avšak je zde zapotřebí správného přístupu k věci:

*„Jen filosofický duch, jemuž jsou myšlenky jeho úplnou a jedinou skutečností, je schopen pevného, rozumného „přesvědčení“, že smrt jest jen branou nového duševního života.“*⁸²

*„Vůle stát se ve věčnosti Vším; ergo všechno, co se stane, vede mne po jediné možné cestě k uskutečnění tohoto Cíle, tj. prospívá Mně vše bez výjimky, - nehledě k tomu, že už je to samo, jakožto část Všeho, cílem. Dobře, - ale stání se ve věčnosti Vším znamená už bytí Vším, a to znamená Bytí Bohem.. Nesmrtelnost duše je už Mou Deitou a Naprostostí, jest jeden další důkaz egosolismu, jako egosolismus a Naprostost je už důkazem nesmrtelnosti.“*⁸³

Právě to se stává cílem našich tří hrdinů, je však třeba si položit otázku, zda si vybrali ten správný způsob. U Erraty si nejsme zcela jisti a v případě Siderově jsme do poslední chvíle přesvědčeni o opaku. Avšak samotný závěr díla nám ukazuje, že jejich cesta, ač zdánlivě bez cíle, skončila se společným nebeským vzplanutím a znovuzrozením se všeho v nekonečné Záři, tedy čeká je nový začátek, tak jako jednou všechny ostatní bytosti na zemi, které se „plahočí“ v koloběhu věčného života – ducha. Sider nakonec volí vysvobození ze svého honu za fantomem – smrt. Jeho posedlost stává se nekontrolovatelnou, není schopen života bez Ní. Nebo je třeba říci: v cestě za Nejvyšší milostí, za Vším? Sidera k fatálnímu rozhodnutí nevede přímo postava Orey či jeho láska k ní, ale Vůle, Vůle rozkazující. „*Vůle, která toho, kdo je jí schopen, činí schopným každého činu a všeho.*“⁸⁴

79 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 31

80 Tamtéž, str. 32

81 Tamtéž

82 Tamtéž, str. 79

83 Tamtéž, str. 277

84 Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti, str. 112

Sider, ač pološílený, je schopen/nucen se vůli poddat a tak se vydat na cestu věčného života a prozření.

„Vztyčil se – vyšlehl vzhůru, ve Věčný Plamen proměněn. A plamen Jeho a Její slily se v jeden jediný, nade všechna slunce tohoto chorého vesmíru plápolající. - (...) V Záři rozplynuta zmizela Pozemskost, ve Slast roztavilo se bělostné Utrpení a v nadsvětelný nad tónový Pochod Věčného Vítězství vše se znovuzrodilo. - “⁸⁵

3.2. Utrpení knížete Sternenhocha

Další výraznou postavou Klímova díla je bezesporu kníže Sternenhoch. Román, jehož je hlavní postavou, je koncipován jako deníkový zápis, upraven však autorem, tzn. Klímou (jak patrně z předmluvy). Tak je možno nahlédnout pravou tvář knížecí; deníku je přeci velice často svěřována ta nejhlubší osobní pravda. Zde se však často i osobní pravda stává mlhavou a nejasnou, diskutabilní, vzhledem ke stavům, v nichž se kníže mnohdy nachází. Je nám, avšak s jistou dávkou ironie, představen *„jeden z předních velmožů říše německé na počátku tohoto století, jenž dozajista byl by se stal nástupcem Bismarckovým v úřadě kancléřském, kdyby Osud nebyl vrhl na jeho cestu mohutnou osobu Helgy-Démony...“⁸⁶* Hra osudu zaujímá nejen v tomto díle významnou roli. Podobně jako Sider ze Slavné Nemesis, potkává kníže osobu (ženu), která se mu stane vysloveně osudnou. Náhodné setkání vyznívá v této hře jako protimluv, poněvadž vše je náhodné, avšak zároveň nutné. Stejně jako kníže měl či musel potkat Helgu-Deamonu „na jistém plese“ a neschopen již na ni zapomenout, po půl roce žádá jejího výstředního otce o ruku, tak se Sider musel, z nějakého nevysvětlitelného vnitřního puzení, vrátit do Cortony a následně se setkat se svou vybájenou Oreou. Tématem hry, jakožto světového určení, zabývá se Klíma i ve své filosofii. Vychází mimo jiné z Hérakleitova odkazu: *„Život je dítě, které si hraje, hraje s kostkami: království náleží dítěti.“⁸⁷* Svět si s námi pohrává stejně tak, jako my si hrajeme se světem, není zákonů či pravidel, svět je pouhou naší hříčkou: pokud my sami jsme *veškerostí*. *„Jsem jen má Zář: parole Deesence, v níž vše shrnuto, která je vším, nejvyšší vůbec these filosofie vedle ludibristní „Vše jest má absolutní hříčka“.⁸⁸*

Samotnému „deníku“ předchází krátký úvod, který jest popisem událostí dřívějších, tak jak vedly k současnému stavu věcí. Datum prvního zápisu: 21. srpna 1912. V tuto chvíli však dostáváme se již

85 Tamtéž, str. 117

86 Ladislav Klíma: Utrpení knížete Sternenhocha, str. 19

87 <https://cs.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9rakleitos>

88 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 273

k samotnému jádru, vrcholu díla. Vlivem četných nečekaných událostí obestírá knížete řada temných myšlenek, které následně vedou k neuváženým a strašlivým činům a tyto, v paměti posléze potlačeny, vyvěrají později na povrch s nebyvalou intenzitou. Na cestě k šílenství však čas od času zasvitne i věčná zář vysvobození. Zhodnocení osudu knížecího zůstává na posouzení konkrétního čtenáře. O tom však podrobněji níže. V úvodu představuje nám Klíma postavy. Helga, mladá dcera nižšího šlechtice, zaujme na plese knížete. Důvody toho zájmu jsou zastřeny tajemstvím, temnotou:

„Nemiloval jsem ji, je-li totiž láska něčím pěkným a sladkým. Jistě však, bylo-li v mých pocitech něco z tohoto citu, můj odpor k ní byl desetkrát silnější. A jisto je, že jsem tučet žen miloval více, aniž mne napadlo, jíti s některou před oltář. A přece mne k ní cosi přitahovalo, cosi temného, prapodivného, d'ábelského . . . Ano, d'ábel v tom byl, a nikdo jiný! Omámil mne tak, že chvílemi se mně zdála komicky bájným drahokamem, jehož majitel bude se moci považovat za šťastného; že dokonce, k neuvěření! její štíhlost a bledost mně tu a tam připadaly až dráždivými! Velká je moc d'ábla . . .“⁸⁹

Kníže je sice v osidlech d'ábla, avšak jeho láska k Daemoně je sobecká. Pokud s ní bude zacházet jako s „komicky bájným drahokamem“, povede to nutně k nesouladu, jelikož spoutat takovou bytost není možno, jako není možno spoutat ani samu vůli. Nelze ji vlastnit, ne způsobem jaký by kníže chtěl (byl ho schopen). „*Myšlenka, že ji, chudou jak kostelní myš, ale haluz staroslavného rodu, z čista jasna, bez bližší známosti, učiním svou chotí, lichotila mé marnivosti.*“⁹⁰ Opětovně zde doplňuje další „milostný trojúhelník“ postava „trhana“, básníka, milence Helgina. Ten pravým opakem je knížeti; urostlý, svalnatý, mrštný a především mladý. Zachází s Helgou až sadisticky, avšak na její žádost. Ta se před ním poníží s nebyvalou rozkoší a velebí ho jako svého pána: „*Můj Jediný – Ty Jediný!*“⁹¹ Její láska není sobecká, vydává se „klukovi“ plně všanc, chce být plně v jeho moci a plně s ním. Jeho přirozená autorita; charakter, a zřejmě i způsob vyjadřování, nutí Daemonu k absolutní poslušnosti, avšak nenásilně a přirozeně.

Jen tak je možno nakládat s tak nesmírnou silou Vůle, jaká tryská skrze Daemonu na povrch. Krátká epizoda, kdy kníže z úkrytu sleduje jejich setkání, je filosofickou básní, rozhovor Daemony a trhana podobá se dialogu člověka s Bohem. Poněvadž pokud Boha v sobě neuzříme, budeme „nehotoví“ a stále tolik pozemští. Když se Helga ptá, co je vlastně trhanovým cílem, čím se chce stát, dostává poměrně vyčerpávající odpověď:

89 Ladislav Klíma: Utrpení knížete Sternenhocha, str. 23

90 Tamtéž

91 Tamtéž, str. 43

„Vesměs povrchní pojmy, vytvořené ješitnými ctižádostivci. Nechci se stát: jsem! a ne něčím, ale vším. Není lidské velikosti, kterou bych neviděl pod sebou a hříčkou svou. Má vůle dělá a bude dělat se vším všechno. Zaskatulkují-li mne jednou mezi briganty nebo filosofy, řeknou-li, že jsem nebyl nic, nebo bůh, nebo prase, - lidské ubohosti to jen! Jsem ten, který jsem, dělám, co chci, chci bezmezně vše!“⁹²

Parafráze Zjevení Janova, zde patrná, napovídá charakteru sdělení. Helga se zmítá na cestě k nejvyššímu mezi knížetem, který ji kotví k „pozemskému“, a trhanem, který oplývá sebe-vědomím, chápano s Klímou jako vědomím vlastní božskosti. Jako utajený svědek jejich setkání je však kníže rozrušen natolik, že zloba zatemní jeho mysl a události nadcházející udávají se v režii toho temna. Kníže se ocitá na pokraji šílenství. Velmi silně přispěje k tomu chování Helgino. Ta, porodivše knížeti syna, následně dítě usmrtí a pohrozí knížeti křivým svědectvím, pokud vyrukuje s pravdou ven. Po tragické události kníže hledá pomoc u jejího otce, ten je však o pár dní později nalezen mrtev.

Helga vyvázne s těžkým zraněním, avšak přežije a jako by se v ní náhle vzedmula neznámá síla, mizí na dva roky neznámo kam, do světa, kde se zabývá nejrůznějšími výstřednostmi a krajnostmi, na cestě ke světlu.

Po jejím návratu a schůzkách s trhanem, kníže běsní a odhodlává se – poprvé od rozhodnutí k sňatku - k činu. O jeho povaze dovidáme se z deníku až zpětně, prvotní zápisy dávají nám náhled na rozkolísanou psychiku knížete, který počíná trpět halucinacemi a fantom-Deamona, se mu zjevuje na rozličných místech. Po čtrnácti dnech vyznává se kníže poprvé papíru, ze svých hrůzných činů. Žárlivost dohnala ho k uvěznění své právoplatné manželky do hladomorny jednoho ze svých hradů, s přesvědčením zakratko ji pustit na svobodu. Avšak strach a zakalení smyslů v jednu jedinou, rozhodující chvíli, dohání knížete k oplzlé vraždě. Ponechav Helgu polomrtvou a zmrskanou v hladomorně, odjíždí daleko pryč. Její „moc“, kterou tak často kníže zmiňuje, která ho tolikrát paralysovala, se na okamžik vytrácí a slábne a právě to se jí stává osudným.

„Ale zmýlila se tentokrát šeredně, a to rozhodlo její osud, jak se uvidí. Odcházeje byl jsem v hloubi duše temně rozhodnut, že odlože věci na později, propustím ji patrně některý z příštích dnů. Ale teď zavířil ve mně opět pohaslý vztek, strašnější než kdy dříve, a změnil mne v lítou šelmu, zakalil mé smysly.“⁹³

92 Tamtéž, str. 56

93 Tamtéž, str. 85

Právě strach však přemáhá knížete natolik, že již není schopen se na místo vrátit a Helgu vzkřísit a propustit z vězení. Strach z její pomsty, která však paradoxně děje se neustále, prostřednictvím halucinací a vidin, které se stále častěji zjevují knížeti. Ty ho postupně doženou k naprostému pomatení smyslů a šílenství. Alternativní léčba pranic nepomáhá a kníže padá stále hloub do temné propasti zmatené mysli. Jediným způsobem, jak se vyléčit, je čelit přízraku Daemony, který mu volně řečeno nedá spát. V posledních dnech, kdy jeho záchvaty šílení vrcholí, však přichází prozření, tak charakteristické pro Klímovy hrdiny.

Většinou to však nadchází až vlivem výstředních a nadmíru vyostřených okolností, souvisejících často se smrtí – prozřením. To ukazuje jak nesmírně obtížné – či nemožné – je dosáhnutí Nejvyššího v našem pozemském životě.

„Nikdy, já šílenec, neměl jsem tak jasný rozum, jako v tuto chvíli. Teprve teď stal se ze mne filosof. A to dělá: touha po Tobě, Daemono! Ty nepřirovnatelná! Jediná mezi ženami! Ty Nejnešťastnější! . . . Jak jsem Tě byl nehoden! Jaká drzost ode mne učiniti Tebe, choti mne – mrzáčka! . . . Pykám za to po právu. Blbý beránek, zaslepen, vzal si za ženu Tygřici – a k tomu hladovou . . . Nemohlo to jinak dopadnout . . . - Očisti mne, srovnej mne, povznes mne Helgo-Daemono! Učiň Lva z Beránka! “⁹⁴

Smrt tedy je pro knížete konec konců vysvobozením, je poslední volbou. Volbou odložení veškeré sobeckosti a „egoismu“, tak jak ho chápe či praktikuje většina lidí, tedy jako ješitnost, hrdost na vše lidské, tak planou. *„Běsní hromy a blesky. Jdu. Za Tebou, Choti má – ve Věčnosti! Tam je tento ubohý červ – věčně Tvůj! Bože, vím, že milostiv budeš červu svému! - -“⁹⁵* Ač Helga svými činy: vraždění, sodomie s lidmi a zvířaty atp., překračuje hrubě pravidla lidské etiky a morálky, nelze ji plně za to vinit. Je prostředkem Vůle, ryzího chtění. Právě to knížeti chybí a jeho pasivita a „normální“, plytký duševní život, utápěný v alkoholu a radovánkách, vede ve výsledku ke katastrofě. Helga chce uniknout lidské průměrnosti, která je tak příznačnou, nejen pro společnost, která ji obklopuje. A to se jí zřejmě daří. Stejně jako Sider, páchá Helga sebevraždu – překouše si žíly. Klíma si nebere servítky při líčení nepříjemných faktů, avšak takový je život. Helgino životní snažení dosahuje zde vrcholu, je, spolu s knížetem Sternenhochem, prozářena věčnou láskou a všeobjímající Září.

„Hellmuthe – nejmenší jiskra mstivosti nedoutná již ve mně. Avšak to nestačí, - musím tě i – milovat . . . Tvůj duch je teď krásný - “⁹⁶

94 Tamtéž, str. 188

95 Ladislav Klíma: Sebrané spisy III, str. 191

96 Ladislav Klíma: Utrpení knížete Sternenhocha, str. 198

Závěr

Rád bych závěrem stručně zhodnotil výsledky své práce a ukázal, zda se podařilo dosáhnout nějakých průsečíků, mezi Klímovým dílem literárním a filosofickým. Tato práce se soustředila povětšinou na prózu autorovu, proto je třeba ještě krátce se vyjádřit k dramatu. Díla Matěj Pochivý a Lidská tragikomedie, zaměřují se namnoze na společnost a její četnou kritiku. Stejně jako Klímova filosofie jsou sdělením, varováním pro své diváky či čtenáře. A pokud budeme při jejich sledování či čtení dostatečně pozorní, může nám to často v pozdějším životě být k užítku, nejen co se komunikace s lidmi týká.

Zpět však k výše položené otázce. Je patrné, že Klímova beletrie je pro něj ideální formou, kde je možno volně kombinovat jeho schopnost fabule, názory společenské a teorie filosofické. Prostřednictvím specifických/netypických/ postav překládá nám své názory, často formou jejich zvláštního „pohledu na svět“. Ten má šokovat a vytrhnout čtenáře z tradičních konvencí a to se, dle mého názoru, povětšinou daří. Klímův básnický jazyk se snoubí často s až krutým realismem, kterak popisuje výstřední či zvrhlé scény, zpravidla při setkávání postav. Umění popisu vnitřních bojů, myšlenkových pnutí či vědomě nevědomých stavů, dovádí Klíma ve svém díle až k dokonalosti.

Je třeba věnovat více pozornosti dílu tohoto výstředního, leč tak velkého filosofa. Necht' je tato práce nejen stručnou sondou do jeho filosofie a beletrie, ale především vyjádřením úcty k jeho odkazu a památce. Necht' jeho filosofie suverénního Jáství není nikdy zapomenuta.

„Saturňan, na zem spadlý, nemohl by se od lidiček psychologicky více lišit než já. Lidská kultura se mne netýká... Fenomén takové osamělosti, - která, mimochodem, žádný můj okamžik nezkalila, mnohé smíchem rozjasnila -, může se vyskytnout jen jednou: tam, kde ludibriosita světa usmyslila si zhustit se ve focus. A není nutno, aby se tak stalo v případě právě jen – prvního ludibrijiho egosolisty? -“⁹⁷

Seznam použité literatury:

Klíma, Ladislav: Sebrané spisy III, Praha: Torst 2017, 839 s. ISBN 978-80-7215-560-6

Klíma, Ladislav: Vteřiny věčnosti, Praha: Odeon 1967, 290 s. ISBN 80-207-0216-4

Klíma, Ladislav: Utrpení knížete Sternenhocha, Praha: Paseka 1990, 203 s. ISBN 80-85192-01-2

Nietzsche, Friedrich: Jak pravil Zarathustra, Turnov: Muller a spol. 1932, 344 s.

Nietzsche, Friedrich: Genealogie morálky, Praha: Aurora 2002, 147 s. ISBN 80-7299-048-9

Schopenhauer, Arthur: Svět jako vůle a představa, Nová tiskárna Pelhřimov 1997, 432 s. ISBN: 80-901916-4-9

Störig, Hans Joachim: Malé dějiny filosofie, Praha: Zvon 1991, 510 s.